

Ymmärtävä tulkinta J. V. Snellmanista

Heli Rantala: Sivistyksestä sivilisaatioon. Kulttuurikäsitys J. V. Snellmanin historiallisessa ajattelussa. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 362. Turun yliopisto 2013. 266 s.

Heli Rantalan tutkimuskohteena on J. V. Snellmanin (1806–1881) historianteoreettisessa ja laajemmin historiallisessa ajattelussa ilmenevä kulttuurikäsitys. Lähtökohtana on sivistyksen käsite (*bildning, Bildung*), jonka rinnalle, osin päällekkäisinä käsitteinä, nousevat kulttuuri (*kultur*), henki (*anda*) ja sivilisaatio (*civilisation*). Samalla kun Rantala tutkii, miten Snellman käsitteitä käytti ja minkälaisiin merkitysyhteyksiin ne asettuivat, hän hahmottaa niiden ympärille rakentuneita keskusteluyhteyksiä.

Rakenteellisesti tutkimus jakautuu kolmeen temaattiseen kokonaisuuteen. Ensimmäinen koskee mainittujen käsitteiden merkityksiä suhteessa Snellmanin teoreettisfilosofisiin näkemyksiin. Toisena teemana on kansallisuus sekä sen määrittely suhteessa sivistykseen ja historiallisuuteen. Viimeisenä teemana ovat Snellmanin analyysit historiantarkoituksesta, joka 1800-luvun kuluessa – osana Snellmanin ilmentämää uutta historiakäsitystä – alkoi tieteellistyä ja ammatillistua.

Vaikka Rantala liikkuu maastossa, joka kuuluu Suomen 1800-luvun aatehistorian kartoitettuihin alueisiin, hän avaa aihepiiriin uuden näkökulman ottamalla menetelmäkseen käsitehistoriallisen analyysin. Teoreettisesti tutkimus liittyy myös hermeneuttiseen tekstintulkintaan.

Keskeisenä lähdeaineistona on Snellmanin tuotannon tieteelliskriittinen editio *Samlade arbeten*,

jonka lisäksi yhteyksiä hahmotetaan filosofian klassikoiden sekä A. I. Arwidssonin ja J. J. Tengströmin tapaisten toimijoiden tekstien kautta. Myös tutkimuskirjallisuudessa filosofia hallitsee.

Kun tavoitteena on kuitenkin ollut Snellmanin kontekstointi uudella tavalla (s. 26), ja Rantala pitää filosofisen kontekstin, etenkin hegeliläisyyden korostunutta asemaa ongelmana, sillä se peittää alleen muita merkittäviä konteksteja (s. 10), hän olisi voinut irtaantua hieman rohkeammin filosofiaista jo käyttämänsä kirjallisuuden tasolla.

Etenkin kysymys 1700–1800-luvun vaihteesta syntyneestä uudesta historiakulttuurista sekä lineaarisesta aika- ja historiakäsityksestä – 1800-luvusta ”suurena Historian vuosisatana” – jää vailla analyysiä. Tätä Snellmanin historialliselle ajattelulle olennaista kontekstia hahmotetaan nyt erittäin lyhyesti vain Reinhart Koselleckiin viitaten (s. 35–36).

Rantala analysoi vakuuttavasti Snellmanille keskeisiä sivistyksen, kulttuurin, hengen ja sivilisaation käsitteitä sekä niiden välisiä suhteita. Hän osoittaa, ettei Snellman noudattanut opettajansa Tengströmin tai yleisemmin saksalaisen tradition vastakkainasettelua ”syvällisen kulttuurin” ja ”pinnallisen sivilisaation” välillä, vaan kiinnittyi ranskalaiseen valistukseen vahvemmin kuin on esitetty.

Kyky tulkita ja syntetisoida Snellmanin ajattelua on Rantalan ymmärtävän lukutavan vahvuus, mutta samalla hän omaksuu paikoin liiankin kriittikömmästä Snellmanin käsitteet ilman, että ottaisi niihin reflektivoivaa etäisyyttä tai avaisi niitä snellmanilaisen viitekehäyksen ulkopuolelta tulevilla käsitteellisillä työkaluilla. Tutkijan ja tutkimuskohteen käsitteiden sulautuminen näkyy muun muassa ”kulttuurikäsitteen” määrittelyssä (s. 14) sekä tradition käsitteen (s. 90–93) ja kansakunnan ja sen

”tietämisen ja tavan” (s. 126–129) analyysin yhteydessä, sillä niiden merkityssuhteita pohditaan tiukasti Snellmanin ajattelutavan sisällä pitäytyen.

Keskeisimpänä ongelmana pidän sitä, että Rantala on rajannut aikakauden yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyvät sosiaaliset ja poliittiset kysymykset työnsä ulkopuolelle, vaikka toteaakin kysymysten Snellmanin kulttuurikäsitteestä ja historiallisesta toimijuudesta olleen mitä suurimmassa määrin myös poliittisia (s. 140).

Samalla hän on rajannut yhden Snellmanin avainkäsitteille keskeisen merkitysyhteyden ja kontekstin lähes täysin analyysinsä ulkopuolelle. Vaikka poliittisuus välähtää esiin esimerkiksi pohdittaessa sitä, missä määrin Snellmanin myönteinen tulkinta sivilisaatiosta oli yhteydessä porvarillisen keskiluokan valtapyrkimyksiin (s. 183), aihe olisi ehdottomasti vaatinut syvällisempää käsittelyä.

Paikoin poliittisen ulottuvuuden ohittaminen johtaa jopa virhetulkitoihin, kuten väitteeseen siitä, että suomalainen kansallisuusajattelu olisi ollut ”varsin pitkään sokea luokkakysymykselle” (s. 152). Olihan Snellman hyvin tietoinen sosialismin noususta Euroopassa, ja hänen kansallisuusajatteluaan voi osaltaan pitää vastauksena modernin kapitalismin ja luokkayhteiskunnan ongelmiin.

Vastapainoksi on korostettava, että tutkimuksen päätösluku ”Historian loputon virta – ja miten seurata sen liikettä” on erittäin ansiokas. Kun Snellman ei itse ollut historioitsija, hänen panoksensa modernin historiankirjoituksen kriittikona ja teoreetikkona on jäänyt liian vähälle huomiolle. Samalla saksalaisen tradition rinnalle ja ylikin nousee jälleen ranskalaisen historiankirjoituksen ja laajemmin ranskalaisen ajattelun merkitys Suomessa – olkoon, että metodologisen nationalismin kriittikissä kansallisten traditioiden selkeät ra-

jat on kyseenalaistettu, ja niiden sijasta on korostettu kulttuurisia siirtymiä, ristymiä ja yllirajaisia prosesseja.

Kokonaisuutena Rantala esittää Snellmanin historiallisessa ajattelussa esiintyvistä kulttuurikäsitteistä itsenäisen tulkinnan. Tutkimus on rakenteeltaan johdonmukainen, argumentaatioiltaan selkeä ja kieliasultaan viimeistelty, suorastaan elegantti. Tämä on sitäkin huomionarvoisempaa, kun pidetään mielessä, että Snellmanin ilmaisutapa etenkin filosofisessa tuotannossa on paikoin varsin vaikeaselkoista. Kyseessä on omaperäinen ja korkeatasoinen tutkimus, vaikka paikoin jäinkin kaipaamaan kriittisempää lukutapaa ja laajempaa kontekstointia, joka olisi tarvittanut analyysiä ja vienyt Rantalan tulkitsijana kauemmas Snellmanin omasta aatemaailmasta.

– MARJA JALAVA